

Marc Fabi Quintilià
Institució oratòria; L. I, c. I a III.
Fundació Bernat Metge, Barcelona (1961): p. 70-98
Traducció i revisió de Josep Maria Casas i Homs

I

COM HAN D'ÉSSER ENSENYATS ELS PRIMERS RUDIMENTS

[1] Doncs bé, tan bon punt li ha nascut un fill, el pare ha de concebre respecte d'ell les millors esperances que pugui; així esdevindrà més diligent des de bon principi. Perquè és falsa aquella lamentació que a poquíssims homes ha estat concedida la facultat de comprendre qualsevulla cosa que els ensenyin, que més aviat són molts els qui per tarditat de comprensió, perden el treball i el temps. Ben al revés: en trobaràs molts tant de gran habilitat imaginativa com d'intel·ligència prompta. I això és natural a l'home; perquè així com les aus són criades per a volar, els cavalls, per a la carrera, les feres, per a la violència, de la mateixa manera als homes ens és pròpia l'activitat i l'agilitat del pensament. Per aquesta raó és atribuït a l'ànima un origen diví. [2] Que neixin homes rudes, incapaços d'aprendre, no és més natural que l'aparició de cossos extraordinaris i de monstres estranys, i aquests són raríssims. Podria servir d'argument que en els minyons es mostra resplendent l'esperança de moltes coses, la qual en extingir-se amb el curs dels anys, prova que no és la naturalesa la que fallà, sinó l'aplicació. [3] "Els uns són més intel·ligents que els altres." Ho concedeixo; però això tan sols obliga a maldar més o menys. No hi ha ningú que no hagi guanyat res per l'estudi. El qui es faci ben bé càrrec d'això, tan aviat com esdevingui pare que esmerci la màxima diligència a fi que es realitzi l'esperança del futur orador.

[4] Abans de tot, que les nodrisses no tinguin un llenguatge defectuós. Crisp desitjava, que dintre de la possibilitat, fossin instruïdes; sempre que hi hagués ocasió, volia que fossin escollides les millors. El primer que cal vigilar és naturalment que tinguin bons costums; però que així mateix siguin ben parlades. [5] A elles és a qui primer sentirà l'infant i quan intentarà forjar paraules imitarà les llurs. De natural conservem tenaçment allò que aprenuérem en el temps de la infantesa; igual que les gerres noves conserven el gust del primer líquid que hi va ser vessat, o com la llana, un cop tenyida, per més que es renti, no acaba mai de retornar a la blancor primitiva. I precisament les impressions que més s'agafen són les pitjors. Les coses bones fàcilment es muden en dolentes; ara bé: podràs canviar mai en bonesa un vici? Que no s'acostumi,

ni des de la infància a una parleria que després hagi de desaprendre.

[6] Quant als pares, em plauria que posseïssin la més completa instrucció; i no em refereixo solament al pare: ens han ensenyat que a l'eloqüència dels Gracs va contribuir granment llur mare, Cornèlia, les sapientíssimes paraules de la qual han estat trameses a la posteritat per mitjà de les seues cartes. De Lèlia, filia de Gai Leli, es conta que en parlar reproduïa l'eloqüència paterna. Així mateix el discurs que Hortènsia, filla de Quint (Hortensi), proferí davant dels triumvirs, es llegeix no solament en honorança del sexe femení. [7] Quant als pares que no tingueren ocasió d'aprendre, no descurin la instrucció dels fills, ans precisament per aquesta causa augmentin la diligència en totes les altres coses.

Pel que fa referència als esclaus entre els quals s'ha de criar el qui està destinat a orador, valgui també el que s'ha dit sobre les nodrisses. [8] Quant als pedagogs, cal recomanar a més o que siguin realment instruïts, i em plauria que això es procurés primer que tot, o que estiguin convençuts que no ho són. No hi ha res de pitjor que aquells qui, per haver superat les primeres lletres, s'han forjat una falsa persuasió de la pròpia ciència, perquè o no volen renunciar a l'ocupació d'ensenyar o, quasi exercint un imaginari dret de potestat, que fa tornar molt bufats aquest llinatge de persones, es mostren imperiosos i a vegades, encruelint-se, ensenyen llur estultícia. [9] Tal error no perjudica menys els bons costums; si és cert, com ens conta Diògenes el Babiloni, que Leònides, pedagog d'Alexandre, li inculcà tals vicis durant la formació pueril, que no el deixaren ni en esdevenir un home fet ni el més gran rei.

[10] Si a algú sembla que exigeixo massa, pensi que es tracta de formar un orador, empresa difícil; fins quan en modelar-lo hom creuria haver aplicat tots els mitjans, encara en subsistirien molts més i més difícils, perquè calen una aplicació ininterrompuda, els preceptors més eminents i els ensenyaments més variats.

[11] S'han d'ensenyar, doncs, les coses millors, i si algú ho trobés tasca massa feixuga, sàpiga que la culpa no fóra del mètode sinó de l'home. Cas de no trobar nodrisses, esclaus i pedagogs tals com jo els desitjo, que almenys convisqui a la casa algú que sàpiga ben parlar, el qual, en cas que davant del noi aquells enraonessin en forma incorrecta, els corregeixi tot seguit i no permeti que s'arrelhi a l'esperit del minyó. Cal tenir present que el que he dit abans és el millor; això, només un remei.

[12] Jo prefereixo que el noi comenci a estudiar grec, perquè el llatí, com que la majoria el parlen, ens penetra, com qui diu, sense voler-ho nosaltres; a més, perquè ha de començar a aprendre les disciplines gregues, de les quals les nostres procedeixen. [13] Ara, no vull que aquest procediment sigui aplicat d'una manera tan exclusiva que, com

molts acostumen, només practiquin i estudiïn el grec durant llargues anyades. Per aquesta causa s'adquireixen molts defectes ja de pronunciació, que agafa un to foraster, ja en les frases, perquè acostumats a formular-les amb expressions gregues, queden com gravades, s'endureixen i formen una distinta manera de parlar difícil de treure. [14] Per això cal que no molt més tard segueixi el llatí i que aviat vagin plegades totes dues llengües. Així s'esdevindrà que, per dedicar-los la mateixa atenció, l'una no perjudicarà l'altra.

[15] Alguns han cregut que no havien de ser iniciats en els estudis els menors de set anys, pel fet que en aquella poca edat ni són capaços d'entendre les explicacions ni de resistir el treball. Que Hesíode era d'aquesta opinió, ho afirmen molts escriptors anteriors al gramàtic Aristòfanes. Perquè aquest fou el primer a negar que el llibre *Preceptes* en el qual es troba el criteri esmentat fos d'aquell poeta. [16] D'altres autors, amb tot, entre ells Eratòstenes, defensaren el mateix. Però ho entenen millor els qui com Crisip sostenen que cap edat no s'ha de deixar exempta d'ocupació. Aquest, en efecte, encara que deixa els infants tres anys a la direcció de les nodrisses, amb tot vol que també elles vagin emmotllant-los la intel·ligència amb els millors principis. [17] Com no ha de requerir atenció, quant a l'estudi, una edat que ja l'obté quant a la moral?

Prou sé que durant tot aquest temps de què parlo, a penes s'avançarà tant com més tard s'aconseguirà en un sol any. Però els qui opinaren d'aquella altra manera, em sembla que més aviat es mostraren benignes amb els mestres que no pas amb els deixebles. [18] D'altra banda, què és el que faran millor d'ençà que podran parlar (perquè bé hauran de fer quelcom)? O és que hem de desdenyar la miqueta de guany que es pot obtenir, fins als set anys? Un fet és cert: per poca cosa que sigui el que haurà guanyat en el període anterior, ja podrà adquirir uns altres superiors coneixements aquell any en què hauria d'aprendre'n de menors. [19] Això repetit cada any suposa un gran aprofitament, i tot el temps que s'ha bestret durant la infància és un guany per a l'adolescència. Semblant procedir cal recomanar per als anys següents, a fi que allò que cadascú ha d'aprendre no ho aprengui massa tard. No comencem, doncs, perdent el temps, sobretot perquè els principis literaris només depenen de la memòria, que certament tots els nois la tenen i, en aquella edat, molt tenaç.

[20] No desconec tant el tarannà de les edats com per a propugnar que s'ha d'imposar un rigor prematur als petits i exigir-los una tasca perfecta. Primer que tot s'haurà de parlar que aquell que encara no pot trobar gust en l'estudi no l'avorreixi i retrocedeixi, passats els anys juvenívols, davant l'amarguesa que un cop va percebre. Tot ha d'ésser com un joc: se li ha de preguntar, se l'ha de lloar; que ell sempre estigui content per

haver quedat bé. Algun cop allò que no volia aprendre sigui ensenyat a un altre del qual senti gelosia, que lluiti en ocasions i que sovint es tingui per vencedor. Que sigui estimulat també amb premis adients a la seva edat.

[21] Ensenyem unes petiteses després d'haver declarat que preteníem formar un orador; però és que també l'estudi té la seva infància, i de la mateixa manera que l'educació dels cossos que esdevindran els més vigorosos s'inicia amb la lactància i el bressol, semblantment el qui ha d'esdevenir eloqüentíssim, algun cop va balbotejar, va temptar de parlar amb veu insegura i va vacil·lar quant a la forma de les lletres. La incapacitat d'aprendre una cosa no vol dir que no sigui necessària. [22] I si ningú no reprèn un pare que decideix no estalviar aquests ensenyaments al seu fill, per què ha d'ésser criticat aquell que professa en públic allò mateix que a casa seva es tindria per ben fet? I amb més raó perquè els petits també aprenen més fàcilment les coses petites. De la mateixa manera que només els cossos tendres són aptes per a adquirir certes flexions, així l'enrobustiment dels esperits fa que es resisteixin a ulteriors modificacions. [23] Per ventura Filip, rei de Macedònia, hauria decidit que el seu fill Alexandre aprengués sota la direcció d'Aristòtil, el més insigne filòsof del seu temps, les primeres lletres, o bé aquest n'hauria admès l'obligació si no hagués tingut la seguretat que els estudis inicials eren perfectament tractats per una eminència i que tendien a un falaguer resultat? [24] Suposem-nos, doncs, que ens és encarregada la criança d'un Alexandre encara nin, criatura digna de la major atenció (encara que a tots els pares els sembla que els propis fills en són dignes), m'hauria d'averkonyir que en iniciar l'educació em valgui dels més elementals preceptes didàctics?

No em plau gens, en efecte, el sistema que veig aplicar en tantíssims casos, d'ensenyar el nom i l'entrelligament de les lletres als minyons abans que n'aprenguin la forma. [25] Aquest mètode en destorba la coneixença, per tal com no posant atenció als trets de les lletres es deixen portar pel que abans han après de memòria. És per això que els professors, fins quan els sembla que els infants les tenen perfectament apreses seguint l'ordre en què solen ésser escrites, les fan aprendre en ordre invers o alterant-lo fins que els deixebles arribin a distingir perfectament els signes per llur figura, no deduïnt-la de l'ordre dins l'alfabet. D'aquesta guisa, igual com passa amb els homes, seran conegudes per llur aspecte extern i per llur nom ensems. [26] Mes, allò que és obstacle per a aprendre les lletres, no perjudicarà l'aprenentatge de les síl·labes. No rebutjo, ben entés, el mètode usual per a estimular en els nois les ganes d'aprendre, consistent a donar als nois lletres de marfil perquè hi juguin o algun altre objecte semblant que sigui atractiu en aquella edat, que se'ls faci agradable de manejar, de contemplar, d'anomenar.

[27] Quan hagi començat a delinear els trets de les lletres, convindrà que aquestes siguin perfectament gravades en una taula a fi que pels rebaixaments, com per uns solcs, sigui guiat l'estil. Perquè a diferència del que s'esdevé amb la cera, no s'equivocarà mai (serà contingut pels marges laterals i no podrà sortir del seu model), i seguint amb major rapidesa i assiduïtat uns braços segurs reforçarà aquests i no necessitarà que per ajudar-lo es posi sobre la seva, la mà del mestre. [28] És convenient, per més que molta gent de representació no se'n sol preocupar, de fer aprendre d'escriure bé i ràpidament. Constituint, doncs, l'escriptura la màxima importància dels nostres estudis, amb la qual hom aconsegueix un profit veritable derivat de profundes arrels, resulta que ella si és massa lenta, frena el desenvolupament de les coneixences, i si és mal feta i confusa, es fa impossible d'entendre, i serà necessari el treball de dictar-la quan s'haurà de posar en net. [29] Per tant, si en tot temps i ocasió agrada, en la correspondència íntima familiar, plaurà més que no s'hagi negligit aquest aspecte.

[30] Quant a les síl·labes no es pot estalviar treball: s'han d'anar aprenent totes i, contra els mètodes usuals, no s'han de deixar les més difícils per a més tard a fi d'aprendre-les juntament amb l'escriptura dels noms. [31] A més cal desconfiar del que s'ha après de memòria la primera vegada; serà més útil de repassar-ho i d'inculcar-ho, i en la lectura no precipitar-se en el confegiment de les paraules i a intensificar la rapidesa, sinó quan l'alumne pugui confegir les lletres sense cap dubte i no s'hagi de detenir a pensar-ho. Aleshores que comenci amb les síl·labes juntes a formar paraules, i amb aquestes, a construir frases. [32] Es fa difícil de creure com retarda la pràctica de la lectura una pressa excessiva. Aleshores és quan ocorren els dubtes, els entrebancaments i les repeticions als qui s'han avançat massa: després, si un cop s'han equivocat, desconfien fins del que ja saben.

[33] Abans que tot, doncs, cal llegir amb seguretat, a continuació lligant les paraules i molt llarg temps amb lentitud, fins que a còpia d'exercici s'assoleixi neta correcció en la rapidesa. [34] Perquè la regla que tots els professors donen de mirar a la dreta avançant la vista no és cosa solament d'ordre teòric sinó pràctic, puix que mirant allò que segueix, s'ha de pronunciar allò que precedeix i, el que és més difícil, s'ha de dividir l'atenció a fi que simultàniament en un sentit actuï la veu i en un altre, la mirada.

No ens penedirem mai d'haver-nos preocupat, quan el noi, com és de consuetud, hagi començat a escriure paraules, que no perdi el temps en les vulgars o que casualment s'escauen. [35] Més endavant, tot ocupant-se d'uns altres temes, podrà aprendre de memòria aquells mots d'ús més rar que els grecs anomenen γλώσσα, i amb els primers elements aconseguir un objectiu que més tard exigiria el temps corresponent. I ja que ens

detenim en petits detalls, jo aconsellaria que els versos proposats als alumnes com a models d'escriptura no continguessin pensaments vulgars, sinó sentències moralment profitoses. [36] Tal record perdura fins a la vellesa, i imprès en un esperit senzill influirà fins en la formació moral. També és acceptable que siguin apreses de memòria, tot jugant, les dites dels homes insignes i principalment alguns fragments extrets dels poetes, ja que llur coneixença té més atractiu per als petits. Perquè, com diré oportunament, la memòria és sobretot necessària a l'orador, la qual particularment es nodreix i fortifica amb l'exercitació, i en aquesta edat de què ara parlem, que d'ella mateixa no pot donar res, potser és l'única facultat que es pot aprofitar del treball del mestre. [37] Resultaria adequat en aquests primers anys, amb l'intent d'aconseguir facilitat de paraula i claredat d'expressió, anar repetint, com més ràpidament millor, paraules i versos de recercada dificultat, compostos de moltes síl·labes que s'apleguin asprament i, per dir-ho així, intricats. Els grecs els anomenen *χαλινοί*. Sembla un afer de poca importància, però si hom se'n desentén, molts defectes de la parla, no arrencats en el transcurs dels primers anys, s'endureixen en l'esdevenidor amb deformitat irremeiable.

II

SI ÉS MÉS CONVENIENT D'EDUCAR L'INFANT A CASA O A L'ESCOLA

[1] Ara bé: el petit a poc a poc ens comença a créixer, a saltar de la falda de sa mare i a aprendre seriosament. Ha arribat, doncs, el moment de tractar preferentment aquesta qüestió; és més útil de confinar l'estudiant entre les parets de la casa o bé d'enviar-lo a la remor de les escoles i confiar-lo a professors, per dir-ho així, públics? [2] Aquest sistema llegeixo que havia plagut no solament els legisladors de les nacions més avançades sinó així mateix els escriptors més eminents.

No s'ha d'amagar, amb tot, que hi ha alguns que per una particular manera de veure desaproven aquesta habitud quasi general. Aquests sembla que principalment es funden en les dues raons següents: la primera, perquè estimen que afavoreixen majorment els bons costums i evita l'aglomerament amb companys d'aquella edat, ocasió molt propícia als vicis (tant de bo que no fos motivadament retret que tal havia estat sovint la causa d'abominables actes); la segona, que sigui quin sigui el futur preceptor, és clar que si només té un alumne li podrà dedicar més temps que si en té molts. [3] La raó primera realment és greu, perquè si sabéssim que a les escoles realment s'aprèn, però que són perjudicials per als costums, jo em decantaria pel criteri del ben viure abans que pel de parlar excel·lentment. Amb tot, tinc el convenciment que totes dues coses van juntes i són inseparables; no em sé convèncer que existeixi un orador que no sigui bona persona, ni admito que s'esdevingui, encara que fos possible. Parlem, doncs, d'aquest tema primer que tot.

[4] Creuen que a les escoles es depraven els costums, i és cert que així s'esdevé algunes vegades; però també es depraven sense moure's de casa, i certament es podrien citar molts exemples tant, per Hèrcules, de casos en què s'ha perdut o s'ha conservat la reputació completament en una i altra opinió: tota la distinció rau en la inclinació natural o en la diligència que hom hagi esmerçat. Donen-me un infant propens a les coses pitjors i suposem que hom és negligent en la seva formació o en conservar el seu pudor els primers anys; aleshores la vida retirada no deixarà d'oferir-li ocasions de cometre maldats; perquè hi ha la possibilitat de trobar un professor privat infame; d'altra banda no estarà més segur tractant esclaus depravats que persones lliures mancades de morigeració. [5] Però, essent el noi de bona índole, si la deixadesa dels pares no arriba a la ceguesa o a l'adormiment, és possible, per una banda, d'escollir-li un preceptor de tota

probitat —i d'això cal que els prudents es preocupin abans que tot— i d'altra banda aconseguir la disciplina més seriosa possible; així mateix els lliurarà de col·locar al costat del fill un amic de tota confiança o un llibert fidel, la companyia del qual arribi a millorar la convivència d'aquells que temíem.

[6] El remei d'aquesta por era molt fàcil. Tant de bo que no fóssim nosaltres mateixos qui corripés els costums dels nostres fills! Des de la infantesa els aviciem; la nostra educació consentida, que anomenem indulgència, destrueix tot el vigor de l'esperit i del cos. Què no desitjarà de gran aquell qui aprèn a caminar arrossegant-se sobre acolorides catifes? Encara no sap dir una paraula, que ja entén de tintures i demana vestits purpuris. [7] Els eduquem el paladar abans que el llenguatge. Es crien dins de lliteres; si mai posen els peus a terra, els servem sostenint-los de les mans a una i altra banda. Ens fa gràcia que diguin alguna inconveniència: paraules que ni serien permeses als histrions alexandrins, les premiem amb una riallada i un bes. [8] No ens ha d'estranyar llur comport: els ho hem ensenyat nosaltres, ens ho han sentit dir; veuen les nostres amigues, els nostres companys d'orgies, tot el convit ressona de cançons obscenes, s'hi donen espectacles que és vergonyós fins d'esmentar. Amb tot això es forma de cap una consuetud, que després esdevé segona naturalesa. Els pobrissons ho aprenen abans de comprendre que són unes dolenteries; per això, abandonats i afeblits, no reben aquestes maldats de les escales, sinó que són ells qui les hi porten.

[9] “Amb tot, als estudis un sol mestre atindrà millor un sol infant” dirà algú. Primer que tot tinguem en compte que res no impedeix que aquest professor sol també el tingui el noi que freqüenta l'escola. Mes, encara que aquestes circumstàncies no es poguessin trobar juntes, jo preferiria aquella llum d'honorable companyonia a les tenebres i a la solitud; perquè el millor dels mestres es plau de regir una escola concorreguda i es creu digne d'ésser escoltat per un públic més nombrós. [10] Al contrari, els mediocres, convençuts de llur poc valer, s'avenen a tenir un sol alumne i, en certa manera, fer-li l'ofici de pedagogs no els avergonyeix. [11] Supposem, però, que el favor o el diner o l'amistat valguin a algú de tenir a casa el més savi i incomparable dels mestres; haurà de passar tot el dia dedicat a un noi sol? O és que es pot donar per part de l'alumne un esforç tan durador que no es fatigui, com el sentit de la vista amb una fixació constant dels ulls, sobretot perquè tals estudis requereixen molt més temps de recolliment? [12] Perquè el preceptor no sempre és al davant a l'hora d'escriure, d'aprendre de cor o de reflexionar. Als qui a compleixen aquesta tasca, la intervenció d'un altre més aviat els representa un destorb. La lectura tampoc no sempre necessita algú que l'ensenyi o expliqui, altrament, quan tindria oportunitat de conèixer tan gran nombre d'autors? [13]

No cal, doncs, molt de temps per a organitzar el treball de tot el dia, i així al mateix temps pot ser ensenyat a molts el que es pugui ensenyar a cada u en particular. A més, la majoria dels ensenyaments són de tal naturalesa que es poden explicar a molts alhora. No faig esment de les particions i declamacions dels rêtors, que, sigui quin sigui el nombre de llurs deixebles, cadascun d'aquests ho entendreà tot. [14] L'explicació del preceptor no és com un sopar que s'hagi d'allargar a molts comensals (que en toca menys a cada u), sinó com el sol, que prodiga el mateix grau de llum i de calor a tothom. Semblantment el gramàtic: si disserta sobre els mètodes d'expressar-se, si explana les qüestions, si exposa els arguments o comenta uns poemes, tants com el sentiran ho podran aprendre.

[15] “Però almenys per a les correccions i esclariment de les lectures, sí que serà obstacle el nombre.” Suposem que ho signifiqui, un inconvenient (és que existeix alguna cosa que satisfaci tothom?), tot seguit, però, li trobarem avantatges. “Jo, però, no vull que el noi sigui enviat a un lloc on no pugui ser atès.” És que un bon preceptor no s'encarregarà mai d'un grup que no pugui controlar, i primer que tot cal obtenir d'ell que es faci el nostre amic íntim i que a l'hora d'ensenyar més que complint una obligació actuï satisfent un afecte; així mai no ens sentirem confosos amb la turba. [16] Un professor, per pocs coneixements literaris que posseeixi, satisfent la pròpia vanitat, no deixarà de dedicar-se especialment a qui demostrï assiduitat i talent. Ara bé: si hem d'evitar les escoles molt concorregudes (opinió que, per cert, no comparteixo, si els escolars hi concorren perquè han reconegut el mèrit del director), això no vol dir que hagin de ser evitades absolutament totes; una cosa és evitar-les, una altra, escollir-les.

[17] Si hem refutat les opinions contràries, exposem ara a quines ens atenem. [18] Abans que tot el futur orador, al qual tocarà de viure havent assolit la màxima fama i exposat a les mirades de tothom, que s'acostumi des dels primers anys a no témer la presència dels homes i a defugir l'empal·lidiment, efecte d'una vida solitària i com entre foscors. L'esperit sempre ha d'ésser avivat i enaltit; mes, posat en aquella vida retirada, o bé es decandeix i es rovella com els objectes deixats a l'ombra, o bé, al revés, s'infla d'una vana presumpció: perquè forçosament s'atribuirà ell mateix massa qualitats, qui no té ningú amb qui compararse. [19] Més tard, quan és hora de mostrar en públic tot el que s'ha après, es queda com enlluernat pel sol, ensopega amb totes les coses que li són noves, per tal com ha après en solitari allò que s'havia de fer entre molts d'altres. [20] Deixo d'esmentar les amistats, que es mantenen fermes fins a la vellesa imbuïdes d'una mena de religió parentiu; no té pas un caràcter més sagrat, el fet d'ésser iniciat en els mateixos misteris que en els mateixos estudis. Fins aquell sentit anomenat comú, com

l'adquirirà el futur orador si s'aïlla de la convivència social, que és natural tendència no solament entre els homes sinó també entre els animals privats de llenguatge? [21] Afegiu-hi, encara, que a casa només aprendrà allò que li ensenyin a ell; a l'escola, en canvi, també allò que ensenyin als altres. Sentirà cada dia que moltes coses són aprovades, moltes, corregides; li aprofitarà que es blasmi la indolència d'algú o que en sigui lloada la diligència; [22] s'excitarà amb la lloança, l'emulació; li semblarà vergonyós de deixar-se guanyar per un d'igual; però molt honorable, d'avançar els més grans. Tot això enfervoreix l'ànima, i encara que l'ambició sigui ella mateixa un vici, molt sovint és causa de bones qualitats. [23] Sé que no sense èxit els meus preceptors havien mantingut el costum, en classificar els alumnes, de designar-los per a les pràctiques segons un ordre proporcionat a llur talent; així, des d'un rang més alt declamaven els qui demostraven més aprofitament. [24] Els exercicis eren qualificats públicament; era molt afalagador d'obtenir la palma, però molt més satisfactori, d'ésser el primer de classe. Aquesta qualificació no es feia solament una vegada: cada trentena de dies oferia al vençut l'ocasió d'un altre certamen. D'aquesta manera, el qui abans havia obtingut l'èxit, no mitigava l'esforç, i el pesar estimulava el vençut a desempallegar-se de la vergonya. [25] Aquest mètode ens enardia més a estudiar l'eloqüència que no pas les exhortacions dels professors, la vigilància dels pedagogs ni els precés dels nostres pares; pel que jo puc conjecturar íntimament, ho puc assegurar.

[26] Però així com l'emulació afavoreix els progressos dels qui han avançat més en l'estudi, semblantment als qui comencen i fins als més petits dels condeixebles els plau més la imitació dels grans que la dels mestres, perquè se'ls fa més fàcil. En efecte, els qui estan encara prop de les beceroles no s'atreviran a exalçar-se fins a l'esperança d'aconseguir una eloqüència, l'altura de la qual els sembla inaccessible; més aviat s'agafaran a les coses properes, tal com fan les parres adaptades als arbres, que primer s'apoderen de les rames baixes i seguidament van pujant fins al cim. [27] Això és tan cert, que el mestre mateix, si és que prefereix ésser útil més que mostrar-se erudit, procura, quan encara educa intel·ligències poc instruïdes, no posar-se de cop a carregar la feblesa dels alumnes, sinó atemperar les pròpies forces i baixar fins al nivell intel·lectual dels qui l'escolten. [28] Perquè igual que els recipients de coll estret no permeten que se'ls vessi gran quantitat de líquid, en canvi se'ls pot omplir vessant-los gradualment o de gota en gota, de la mateixa manera cal inspeccionar quina dosi pot admetre l'esperit dels infants, com sigui que les nocions que superin llur capacitat intel·lectual no penetraran en llur esperit, com si aquest fos poc ample per a rebre-les. [29] És, doncs, útil que els infants tinguin de cop qui imitar, després ja voldran superar-los; d'aquesta

manera acreixeran l'esperança d'assolir èxits més elevats. Afegeixo, encara, que els mestres mateix no s'adeliten a parlar amb la mateixa preparació i el mateix entusiasme quan es troben davant d'un sol oient, com quan els enardeix una multitud d'alumnes; [30] perquè la major part de l'eloqüència resideix a l'ànima: és necessari que ella sigui colpida, que concebi les imatges de les coses i que en certa manera s'identifiqui amb la naturalesa d'aquelles de les quals es parla. Com més noble és i més elevada, més grans mitjans necessita per a moure's; per aquesta causa la lloança la fa créixer, l'ímpetu li dóna més impuls i es complau a explicar un tema grandios. [31] Existeix una mena de tàcit menyspreu a rebaixar fins a un sol auditor una eloqüència vigorosa adquirida a costa de tan grans esforços; fa vergonya de parlar-li amb llenguatge més escollit que el conversacional. De fet, s'imagini qualsevulla el comport d'un declamant, o bé la veu d'un orador, els seus moviments, la seva pronúncia, en fi, aquelles mutacions espirituals i corporals: aquella suor (per callar unes altres coses), el cansament, i tot això perquè l'escolti només un; no semblarà que aquell tal tingui una rel de bogeria? Certament no hauria existit l'eloqüència entre les humanes disciplines, si només parléssim d'un a un.

III

MANERA DE CONÈIXER LES DISPOSICIONS DELS NOIS, I QUINES CONVÉ DE DIRIGIR

[1] Un mestre expert, tan bon punt li serà confiat un alumne, d'antuvi n'examinarà a fons la capacitat i la manera de ser. El principal senyal d'intel·ligència entre els petits és la memòria, el valor de la qual és doble: aprendre fàcilment i fidelment retenir. Un altre senyal es revela amb la tendència a la imitació, pròpia també d'una naturalesa desperta, de tal manera, però, que reproduceixi allò que aprèn, no un aspecte exterior, una manera de caminar o una cosa que es fa vistent per la seva lletjor. [2] No em donarà penyora de bona índole, aquell infant que només aprendrà d'imitar amb l'intent de fer riure. Perquè el noi veritablement enginyós serà també, abans que tot, noi excel·lent; de no ser així, jo no estimaria pitjor el poc talentós que el moralment dolent. [3] El bon noi diferirà molt del peresós i deixat: aprendrà sense gran dificultat el que li ensenyaran, adesiara farà preguntes; més s'estimarà seguir que córrer al davant del mestre. Aquella mena d'esperits que jo anomenaria precoços, no arriben quasi mai a madurar. [4] Són aquells que fàcilment fan les coses petites, i empesos per l'audàcia deixen veure tot seguit de què són capaços; però el que poden, en definitiva, és el que tenen a l'abast de la mà: arrengheren paraules amb posat coratjós, la vergonya no els fa entrebancar; no actuen amb intensitat, sinó ràpidament. [5] No amaguen un saber vigorós ni el nodreixen arrels pregonament enfonsades, els passa el que a les llavors escampades sobre la terra, que més ràpidament germinen i, essent vulgars herbes, imiten espigues amb arestes, que s'esgrogueeixen abans de poder-les segar. Aquesta precocitat plau tenint en compte els pocs anys; després s'estanca l'aprofitament i minva l'admiració.

[6] En haver fet aquestes observacions, el mestre estudiï a fons com s'haurà de tractar l'ànima de l'estudiant. N'hi ha que, si no els estàs sempre al damunt, són indolents; d'altres es rebel·len contra les ordres, a alguns la por els deté, a d'altres els apoca; uns es formen amb continuat treball, en altres pot més l'impuls natural. [7] Quant a mi, doneu-me aquell infant que la lloança l'avivi, que es plagui de la glòria, que plori si mai el vencen. Aquest ha d'ésser animat amb l'amor propi; a aquest, un reny se li clavarà al cor; a aquest, l'honor l'esperonarà, en aquest no hauré de témer mai la peresa.

[8] A tots, però, s'ha de concedir algun esbargiment, no solament perquè no hi ha res que pugui suportar un treball ininterromput, perquè fins les coses carents de sentits i de vida, per tal que puguin mantenir llur eficàcia, podríem dir que es relaxen mitjançant una

alternativa de repòs, sinó també perquè les ganes d'aprendre perseveren per la voluntat, que no pot ser coaccionada. [9] Així, doncs, els qui han reposat i s'han refet, tindran més energia per a aprendre, i un esperit més decidit, el qual no sol subjectar-se a exigències naturals. [10] Tampoc no em desplauria el joc en els infants (és un altre senyal de vivacitat), i no podria esperar que la ment de qui sempre està trist i deprimat s'elevés cap a l'estudi, tota vegada que aquelles manifestacions de vivor són molt naturals en la infantesa. [11] Amb tot, cal que hi hagi mesura en les recreacions; a fi que negant-les no fomentem l'aversion a l'estudi, o, concedint-les excessives, el costum de l'ociositat. Hi ha també uns jocs molt útils per a exercitar l'enginy dels infants, per exemple: quan proposant-se ells amb ells petites qüestions de tota mena, s'augmenten l'emulació per resoldre-les. [12] També jugant entre ells manifesten més espontàniament llurs inclinacions, mentre que no ens sembli cap edat tan delicada que no aprengui tot seguit el bé i el mal; aleshores és quan més s'ha de forçar la formació, perquè no sap simular i facilíssimament obeeix els qui l'ensenyen; tot el que s'haurà endurit en el mal, més aviat ho trencarà que no ho corregirà. [13] Des de bon començament, doncs, s'ha d'alliçonar el minyó, que no actui amb apassionament, ni pèrfidament, ni desenfrenadament, i cal tenir sempre en compte allò que diu Virgili: "tant importen els costums començats a la infantesa".

[14] El càstig corporal dels escolars, encara que sigui procediment admès i que Crisp el recomani, de cap manera no el defenso. En primer lloc, perquè és procediment vergonyós i propi d'esclaus, i a més (tothom hi està d'acord, si varies l'edat), una injúria. En segon lloc, perquè si l'escolar és de tan mala índole que amb una reprensió no es corregeixi, es mostrarà amb el temps tan insensible als cops com el més vil dels esclaus. En fi, perquè no hi haurà necessitat d'aquests càstigs si el noi té al costat un assidu vigilant dels seus progressos. [15] Ara sembla que generalment es corregeix la negligència dels pedagogs, no perquè els nois siguin obligats a fer el que convé, sinó perquè siguin castigats perquè no ho han fet. Si quan és infant ja el coacciona amb assots, què faràs quan esdevingui jovenet, que no el podràs atemorir amb això i s'haurà d'aprendre coses més difícils? [16] Ajunta-hi que mentre els peguen sovint s'afegeixen als cops, amb el dolor i el temor, expressions impròpies que esdevindran motiu d'avergonyiment; aquest pudor els trosseja l'ànima i la degrada, i els obliga a defugir i disgustar-se del tracte humà. [17] Ara bé; si en elegir-los no s'han tingut prou en compte els bons costums de guardes i de preceptors —fa vergonya de dir-ho—, aquests homes nefaris, amb quins intents infames no és factible que abusin del dret de flagel·lar, i que al mateix temps aquesta por dels infeliços minyons doni alguna vegada ocasió a d'altres malvestats? No em detindrà en aquesta qüestió: massa que s'entén; n'hi ha prou amb

això que hem dit: en una edat delicada i exposada a tots els ultratges, ningú no ha de tenir drets excessius.

[18] Ara passaré a explicar segons quines arts ha de ser ensenyat el qui rep una formació adequada per a esdevenir orador, i en quina edat s'ha de començar l'estudi de cadascuna.

VOCABULARI

adelitar: donar delit (a algú).

adesiara: de tant en tant.

arreglerar: posar formant renglera.

arrossegar: fer moure alguna persona o alguna cosa estirant-la sense aixecar-la de terra, vencent la resistència que amb el fregadís oposa al moviment.

balbotejar: especialment l'infant que encara no sap parlar, parlar amb una pronunciació imperfecta i vacil·lant.

beceroles: llibre, cartell, per aprendre les lletres.

bestreure, bestraure: avançar diners a algú, pagar per endavant o abans del temps establert.

blasmar: desaprovar, censurar algú per haver obrat malament.

bressol, -a: llit d'infant al qual es pot comunicar un moviment de balanceig.

bufat: vanitós, satisfet de si mateix.

catifa: teixit gruixut lligat o brodat, generalment amb pèl, amb què es cobreix el sòl de les habitacions, de les escales, etc.

comport: manera d'estar-se, de posar-se, de capténir-se, en presència d'uns altres.

confegir: llegir un mot anomenant primer per ordre les lletres de cada síl·laba, dient llavors la síl·laba, i ajuntant finalment les síl·labes.

consuetud: ús constant, costum.

descurar: no posar la cura adequada.

desempallegar-se: alliberar-se d'alguna cosa o persona que ens impedeix d'obrar, ens cohibeix, constitueix una nosa, una molèstia.

emmotllar: conformar-se exactament, ajustar la conducta a una pauta determinada.

empal·lidir: esdevenir pàl·lid.

empès, -sa: tancat incompletament, sense clau ni pestell.

ençà: en direcció on hom és; cap al temps present, a partir d'un moment passat.

enlluernar: ofuscar la vista a algú amb una llum massa viva.

- ensopegar:** topar amb el peu contra un obstacle.
- entrebançar:** una cosa, posar-se entre les cames d'algú impedit-li o dificultant-li la marxa.
- esbargiment:** esbarjo, recreació, oci.
- esgrogueir-se:** tornar-se groc, descolorir-se.
- esmerçar:** emprar diners, energia, activitat, esforços, etc., en una empresa.
- esperonar:** punyir el cavall amb els esperons.
- falaguer:** que atrau per les maneres agradoses, corteses.
- feixuc, -uga:** pesat, pesada.
- gelosia:** amor, afecte, recelós de qui tem que un altre li pot ésser preferit.
- gerra:** atuell gran de terrissa, vidre o metall, de boca ampla, la secció circular del qual augmenta fins a certa distància de la boca i després disminueix fins a la base (*jarra, tinaja, cántaro*).
- histrió:** actor, especialment en sentit pejoratiu.
- lleure:** (en l'accepció del text) tenir l'avinentesa, el temps, de fer una cosa.
- maldar:** afanyar-se, esforçar-se, per obtenir alguna cosa.
- malvestat:** maldat.
- minyó:** noi, noia.
- morigeració:** moderació en els costums, en la manera de viure.
- nefari, -ària:** malvat, malvada.
- nodrissa:** dida, dona que alleta l'infant d'una altra.
- parleria:** qualitat de parlar; manera característica de parlar una llengua.
- pobrissó:** pobret, usat especialment per expressar afecte o compassió.
- probitat:** rectitud en obrar.
- raure:** (en l'accepció del text) consistir en alguna cosa, tenir precisament el seu lloc en tal o tal cosa.
- remor:** soroll confús com el que s'alça d'una munió, d'una tempesta, del mar, etc.
- reny:** blasme sever adreçat a algú, especialment a un inferior, per una falta comesa, per un mancamment.
- solc:** sot longitudinal que fa l'arada.
- tarannà:** actitud, manera de procedir.
- triumvir:** en l'antiga Roma, membre d'un triumvirat, associació de tres per a governar.
- vessar:** el líquid, la sal, la farina, la sorra, etc., contingut en un recipient, eixir-se'n.